

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Angola 2002**1 Sammanfattning**

Det är inte längre något inbördeskrig i Angola. Sedan gerillaledaren Jonas Savimbi stupat den 22 februari 2002 inleddes militära förhandlingar mellan regeringens och Unitas väpnade styrkor vilka ledde till en överenskommelse om eldupphör den 4 april. Samtidigt infördes allmän amnesti för alla som inom ramen för den väpnade konflikten begått brott mot statens säkerhet. Lusaka-protokollet från 1994 har därefter implementerats och det har officiellt förklarats fred i Angola. Angolaläget vad avser de mänskliga rättigheterna har genomgått en avsevärd förbättring i så måtto att övergrepp i form av krigshandlingar eller brott direkt relaterade till sådana handlingar inte längre förekommer. Unitas har upplösts. Kränkningarna av de mänskliga rättigheterna kan emellertid inte upphöra, tvärtom. En utsatt grupp i samhället är internflyktingarna, som är föremål för manipulering och tvångsflyttningar, ofta under hot om våld.

Vad avser sociala och ekonomiska rättigheter har läget inte genomgått någon förändring utan merparten av befolkningen kommer fortfarande inte i åtnjutande av dess rättigheter. Korruption och missbruk fortsätter att vara problem från politisk sida mot misstänkta brottslingar är vanligt. Det nära trettio år långa inbördeskriget har skapat ett sönderslaget, nära nog normlöst samhälle där respekten för mänskliga rättigheter lätt kommer till korta. Framsteg görs på en del områden – t ex när det gäller media och yttrandefrihet – men utvecklingen går sakta.

2 Ratifikationsläget

Angola har ratificerat

- konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna;
- konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna;
- det fakultativa protokollet om de medborgerliga och politiska rättigheterna samt det första fakultativa protokollet om enskild klagorätt;
- konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor;
- konventionen om barnets rättigheter;

- konventionen mot användning, lagring, tillverkning och transport av antipersonella minor samt
 - den afrikanska stadgan om mänskliga och folkliga rättigheter.
- Samtliga ratifikationer har skett utan reservationer. Angola har inte avgett några uppföljningsrapporter.

Angola har vidare nyligen undertecknat de fakultativa protokollen *dels* till konventionen om barn i väpnad konflikt, *dels* till konventionen om sexuellt utnyttjande av barn.

Ingen av FNs särskilda rapportörer om mänskliga rättigheter har besökt Angola.

3 Respekten för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Konstitutionen tillförsäkrar rätten till liv. Dödsstraffet avskaffades i och med den nya konstitutionen 1992. Rapporten förekommer om att polis och militär avrättar personer som är misstänkta för brott.

Efter eldupphöröverenskommelsen i april 2002 har några politiskt motiverade mord eller försvinnanden inte rapporterats. Däremot anklagas polis, militär och höga myndighetspersoner för att vara inblandade i mord som utförs som hämndaktioner, där pengar och affärer är den bakomliggande orsaken. Enligt konstitutionen skall ingen medborgare utsättas för tortyr eller annan grym behandling. Misshandel i samband med frihetsberövanden, t ex under förhör, är dock vanligt förekommande. Polismåldet är på det hela taget utbrett. Ansvariga för poliskåren hävdar att tortyr inte är accepterat.

Prekära förhållanden råder alltså i de överbelastade fängelserna. I genomsnitt uppges fängelsystemet hysa fem gånger så många fångar som det ursprungligen var byggt för. Det saknas sanitetsanläggningar, mat och hälsovård. Fångarnas överlevnad är till stor del beroende på hjälp från släktingar, kyrkan eller hjälp-organisationer.

4 Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades 1992.

5 Rättssäkerhet

Garantier för den personliga friheten och rättssäkerheten finns i 1992 års konstitution. Rätten till offentlig rättegång, frigivning mot borgen, erkännande av den åtalades rätt till advokat och vittnesförhör tillförsäkras i lagen. Lagen säger också att endast den person som ertappas när han begår en brottslig handling kan häktas omedelbart. I andra fall måste en domare eller åklagare utfärda häktningsorder. Åtal skall väckas inom 90 dagar. Domstolsväsendet

består av domstolar på kommunal och provinsnivå. Högsta dömande organ är Högsta Domstolen (Tribunal Supremo) vars sju domare utses av presidenten. En särskild militärdomstol finns för brott begångna inom de väpnade styrkorna. Straffbarhetsåldern för barn är 16 år. Klagomål i frågor om mänskliga rättigheter skall enligt konstitutionen kunna riktas till en särskild ombudsmannainstitution men i praktiken har denna ännu ej trätt i funktion. Dyliga ärenden hamnar istället t v på riksåklagarens bord.

I realiteten fungerar rättsväsendet dåligt. Systemet har tagit stor skada av inbördeskriget. Stora delar av lagstiftningen är en kvarleva från kolonialtiden. Delar av strafflagen kan inte användas då den är helt föråldrad. Det råder akut brist på utbildade jurister och de som finns är underbetalda och arbetar under svåra förhållanden. Endast ett fåtal domstolar ute i landets provinser fungerar. I många fall får misstänkta sitta kvar i rannsakningshäktet längre än de 135 dagar som är tillåtet utan att dom fallit. Vill det sig illa kan internerna få vänta i ett par år på rättegång. Det saknas genomgående resurser i rättssystemets alla led, vilket inte minst leder till orimligt långa handläggningstider.

Lagstiftningen hindrar inte fri rörelse eller bosättning i landet. Rörelsefriheten begränsas emellertid i praktiken av bristfälliga kommunikationer, dåliga vägar, landminor och allmän osäkerhet i okända trakter. "Check-points" längs huvudvägarna, ofta bemannade av polis eller militär, försvårar också den fria rörligheten.

6 Personlig frihet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer, t ex i samand med misstänkt brottslighet. Oftast är det människor i utsatta miljöer som drabbas. Några administrativa reserestriktioner förekommer i princip ej, vare sig för inrikes eller utrikes resor. Det är numera en medborgerlig rättighet att inneha pass, som i normalfallet utfärdas inom en vecka eller två. I ansökningsförfarandet ingår en säkerhetskontroll. Tidigare krav på både ut- och återresevisering har slopats.

7 Strafffrihet

Strafffrihet är ett utbrett fenomen. Maktmissbruket är utbrett men sker i regel utan påföljd för utövarna. De medborgare som förstår hur samhället fungerar är medvetna om detta. Följderna blir att statens auktoritet undergrävs.

8 Yttrande och mediafrihet m m

Konstitutionen tillförsäkrar yttrande- och pressfrihet och specificerar att ingen form av censur får förekomma vare sig den är av politisk, ideologisk eller artistisk natur. Landets enda dagstidning, *Jornal de Angola*, har på sistone anlagt en djärvare ton men den är fortfarande statsägd och starkt kontrollerad, liksom

den enda TV-stationen. Privata kommersiella radiostationer Katolska kyrkans *Radio Ecclesia*, visar en självständig, ofta mot regeringen obekväm profil. Självcensur råder men på senare tid har den oberoende pressen dock blivit friare, bl a när det gäller kritik av regerings- och myndighetsutövning. I frågor som regeringen bedömer vara av primär betydelse för nationen är det dock fortfarande lågt i tak för fristående journalistik.

Hot, påtryckningar och trakasserier drabbar ofta oberoende media. Förtal av presidenten eller hans representanter betrakas enligt lagen som en kriminell handling, straffbar med fängelse eller böter.

Föreningsrätten är inskriven i konstitutionen men ansökningar om tillstånd för exempelvis politiska demonstrationer avslås ofta. Även rätten att bilda fackföreningar, förhandla kollektivt och strejka erkänns men respekteras i praktiken endast i begränsad omfattning. I ett land där ingen kritik mot staten tidigare fått förekomma och där befolkningen saknar traditioner för folkligt deltagande och kunskap om de medborgerliga rättigheterna, för fackförbunden en osäker och trevande verksamhet.

Även rätten att ansluta sig till politiska partier finns inskriven i grundlagen. MPLA och Unita är de två största av fem tolv partier representerade i nationalförsamlingen, men en uppsjö av mindre partier finns registrerade. Ett statligt partistöd utgår till de partier som sitter i församlingen.

9 De politiska institutionerna

Angola är enligt konstitutionen en demokratisk republik. Presidenten, som är statschef, regeringschef och överbefälhavare, har vida befogenheter. Han utser bl a regering, guvernörer, riksbankschef och domare i högsta domstolen. Han är ordförande och sammankallande i ministerrådet (regeringen) liksom i republikrådet. Det sistnämnda är ett rådgivande organ i viktigare politiska frågor och består bl a av talmannen, riksåklagaren och ledarna för oppositionspartierna.

Parlamentet, Assembleia Nacional, har 220 platser varav 130 väljs på nationella- och 90 på provinsiala listor. I det senaste parlamentsvalet 1992 vann MPLA egen majoritet med 129 platser. Därefter kom UNITA med 70 platser. PRS (Partido Renovação Social) har sex, FNLA fem och PLD (Partido Liberal Democratico) har tre platser. Sju partier har en plats vardera. Senast allmänna val ägde rum var 1992.

Sedan UNITA intog sina platser i nationalförsamlingen 1997 ingår de formellt i en samförståndsregering tillsammans med MPLA (GURN). MPLA och UNITA är de två partier som dominerar den politiska arenan. Fem av

försoningsregeringens 27 ministerier leds av kvinnor. F n är 16% av parlamentets ledamöter kvinnor.

10 Rätten till arbete och relaterade frågor

Den formella sektorn sysselsätter omkring 10% av arbetskraften. De offentliganställdas löner är mycket låga och otillräckliga för försörjning, vilket skapar en god jordmån för korruption, i synnerhet som lönerna dessutom ofta betalas ut långt efter förfallodagen. En minoritet av befolkningen, främst i Luanda, är mycket förmögen samtidigt som en majoritet av invånarna lever i

.....

Den angolanska lagen förbjuder tvångsarbete. Regeringen har rätt att tvinga anställda i den offentliga sektorn tillbaka till arbetet vid exempelvis strejker och andra "disciplinbrott". Barnarbete är inte tillåtet men verkligheten är en annan i ett land där fattigdomen är mycket utbredd och normupplösningen i samhället gått långt. Lagen stipulerar en minimiålder för barn i arbetslivet på 14 år. De får inneha nattarbete först efter fyllda 18 år.

11 Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Allokeringarna över budgeten till den sociala sektorn är på det hela taget otillräckliga och betydligt lägre än i andra länder i regionen. Härvid utgör inte hälsossektorn något undantag. År 2001 uppgick utbetalningarna till hälsovården till endast 4,8% av de statliga utgifterna. Tillgången på hälsovård kännetecknas inte av någon diskriminering men den varierar beroende på var i landet man befinner sig. Kvaliteten är genomgående mycket dålig, möjligen med undantag för huvudstaden, där ett antal kliniker håller en acceptabel standard. Övriga delar av befolkningen är vid sjukdom hänvisade till en mycket bristfällig vård där många omkommer i bristen på läkemedel, hygien och medicinsk kompetens. Antalet invånare per läkare beräknas uppgå till 25 000. Medellivslängden för män är cirka 41 år, för kvinnor 42. För närvarande dör vart tredje barn i Angola före fem års ålder. Mödradödligheten är den näst högsta i världen.

12 Rätten till utbildning

Tillgången till utbildning är genomgående dålig för den stora majoriteten av befolkningen, främst p g a otillräckliga budgetmedel. Förra året uppgick statens utgifter för utbildning till 5,2% av budgeten. Endast ett fåtal kan betala för det privata utbud som finns. Situationen ute på landet är sämre än i städerna. Särskilt på landsbygden, där jordbruk är den huvudsakliga näringen, har kvinnan av tradition en större arbetsbörda och flickor ges därmed färre möjligheter att gå i skolan.

Det beräknas att var fjärde skolbyggnad förstördes under inbördeskriget. Enligt uppskattningar gjorda av UNDP är hälften av alla angolanska män och 70% av kvinnorna illiterata. Den grundläggande skolutbildningen i Angola är i princip

obligatorisk men de omfattande resursbristerna och den utbredda fattigdomen medför i praktiken att över hälften av Angolas barn aldrig får sitta i någon skolbänk.

13 Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Konstitutionen garanterar alla medborgares lika rättigheter oavsett ras, etnisk tillhörighet, kön, religion eller social status. Men endast en liten del av befolkningen kommer i åtnjutande av dessa rättigheter. Levnadsvillkoren för merparten av Angolas invånare är mycket svåra.

14 Kvinnans ställning

Konstitutionen ger män och kvinnor lika rättigheter. 1986 ratificerade Angola konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Enligt lagen skall lika lön betalas för lika arbete. En kvinna har rätt till 90 dagars betald mammaledighet och arbetsnedsättning då hon ammar. En ny familjelagstiftning introducerades 1987. I denna tillförsäkras bägge parter lika ställning i äktenskapet och lika rätt att begära skilsmässa. Föräldrar, oavsett om de är gifta eller inte, har lika skyldighet att ta hand om sina barn. Samboende får legal status efter tre år. Polygami erkänns inte i lagen, men förekommer, särskilt på landsbygden.

Få mekanismer tillser att lagarna verkligen efterlevs. Dessutom finns en traditionell lagstiftning som i vissa fall går emot den formella lagens intentioner. I Luanda finns liten kännedom om vilka konsekvenser den traditionella lagstiftningen har på kvinnans ställning, men inte minst i arvsfrågor utgör den en negativ faktor.

Angolanska kvinnoorganisationer (kvinnliga parlamentariker, jurister, journalister) har under de senaste åren gjort sig allt mer hörda i sin strävan att förändra en traditionell och konservativ kvinnosyn. Ett nätverk har formaliserats, vilket bl a genomför uppmärksammade kampanjer för bekämpande av våld mot kvinnor. Våld i hemmet faller under den vanliga strafflagen.

Det finns flera kvinnor i regeringen och på andra politiska poster men dessa exempel utgör undantag snarare än regel. Könsstympning av kvinnor förekommer inte i Angola.

15 Barnets rättigheter

Enligt konstitutionen är barnen en absolut prioritet. De skall åtnjuta speciellt skydd från i första hand familjen, men också från stat och samhälle. I praktiken är dock läget ett helt annat.

Barnen, som utgör mer än hälften av landets befolkning, har drabbats hårt av krigets verkningar. Nästan 20% av alla barn har mist en eller båda föräldrarna

under kriget. Detta har lett till att antalet gatubarn i Luanda och andra större städer successivt ökat, vilket bl a medfört ökad kriminalitet, drogmissbruk och barnprostitution. Många av dem är stympade av landminor eller företeer andra svåra fysiska skador, för att inte tala om de psykiska. De flesta går en svår och oviss framtid till mötes.

Minimiåldern för rekrytering till den angolanska armén är 18 år, men båda sidor i inbördeskriget, enrollerade mycket unga pojkar i sina led. Ett viktigt hinder för förverkligandet av barnens rättigheter är avsaknaden av en systematisk registrering av nyfödda barn. Detta gör att många förnekas rätten till identitet och – senare i livet – möjligheten att gå i skolan eller delta i allmänna val.

16 Olika befolkningsgruppers situation

Någon diskriminering sanktionerad av staten p g a etnisk tillhörighet, religion eller kön förekommer inte.

17 De homosexuellas situation

Homosexualitet är ej förbjuden i lag. Den utgör inte något "brännande" ämne utan tycks istället i stort sett sakna intresse i den allmänna debatten. Dock kommer frågan upp, om än mer i förbigående, i samband med diskussionen kring HIV/AIDS.

18 Flyktingars rättigheter

Angola har anslutit sig till flyktingkonventionen. Regeringens policy vad gäller flyktigmottagande är dock restriktiv. Ett mindre antal flyktingar från länderna kring de Stora sjöarna och Demokratiska Republiken Kongo (DRK) befinner sig i landet, men många av dem är på väg att återvända. UNHCR har ett nära samarbete med den angolanska regeringen när det gäller dessa flyktingar men också beträffande angolanska flyktingar i Zambia och DRK som nu önskar komma hem.

P g a inbördeskriget har Angola ett stort antal internflyktingar, cirka 4 miljoner av en totalbefolkning på 12 miljoner invånare. De lever under synnerligen svåra förhållanden. Efter krigsslutet har en del av dem börjat återvända till sina hemtrakter, men det visar sig ofta att de återkommer till ingenting. Regeringen har åtagit sig att förse dem med nödvändiga redskap och utsäde för att driva jordbruk, men löftena kommer ibland på skam. Många inernflyktingar tvingas mot sin vilja att ge sig av från lägren.

19 Funktionshindrades situation

Det beräknas att ca 70 000 människor har amputerats p g a minolyckor. Till detta kommer de som föds eller blir handikappade av andra skäl än kriget. De handikappade ges ingen speciell uppmärksamhet i regeringens politik. De möts

ofta av förakt och diskriminering, inte minst på arbetsmarknaden. En enskild organisation, LARDEF, Föreningen för stöd till återanpassning av handikappade, bildades under 1997. De arbetar främst med projekt som syftar till att skapa arbetstillfällen åt handikappade, samt att genom kampanjer skapa en opinion för de handikappades lika rättigheter i samhället.

20 Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Få nationella organisationer fokuserar på frågor om mänskliga rättigheter. Det finns t ex ingen organisation som systematiskt dokumenterar brott mot mänskliga rättigheter. Under de senaste åren har dock intresset för frågorna vuxit bland angolanska frivilligorganisationer. FN, inom ramen för UNMA, bedriver dock en viktig verksamhet inom området för mänskliga rättigheter.

21 Fältverksamhet eller rådgivning på området rörande mänskliga rättigheter

FNs enhet för mänskliga rättigheter arbetar aktivt med att stödja regeringen i främjandet av och utbildning om mänskliga rättigheter samt bistår även frivilligorganisationer härmed. MR-enheten tar också emot uppgifter om övergrepp som lämnas av andra organisationer och civila i fält.